

Základní informační podklady

Co je Stockholmská úmluva?

Stockholmská úmluva o perzistentních organických polutantech je globální environmentální smlouvou (globální právní nástroj), jejímž cílem je ochrana lidského zdraví a životního prostředí před škodlivými vlivy perzistentních organických polutantů (POPs). Smlouva byla sjednána v květnu 2001 pod patronací Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) a vstoupila v platnost 17. 5. 2004. K 1.7.2011 měla 173 smluvních stran, včetně České republiky. V českém jazyce je smlouva vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod číslem 40/2006 Sb. m.s.

Co jsou perzistentní organické polutanty?

Perzistentní organické polutanty nebo perzistentní organické znečišťující látky, ve zkratce POPs, jsou chemické látky vyrobené člověkem. Jsou organické povahy a jejich neuvážené použití znečišťuje životní prostředí. POPs mají řadu užitečných vlastností, pro něž byla zahájena jejich výroba. Byly vytvořeny pro použití v zemědělství (přípravky na ochranu rostlin) nebo stavebnictví (zpomalovače hoření), ale zároveň se vyznačují vysokou toxicitou, některé z nich jsou karcinogenní, mutagenní či teratogenní. POPs jsou nebezpečné svým dlouhodobým setrváváním v životním prostředí a u některých sloučenin dokonce nebyl zaznamenán jejich přirozený rozklad přes působení slunce, vody, živých organismů a dalších vlivů. V případě, že se POPs dostanou do živých organismů, mohou se v nich kumulovat. Řadu z nich organismus také těžko odbourává, což násobí jejich negativní účinky. POPs mohou být přeneseny na velké vzdálenosti hlavně vzduchem či vodou, ale také produkty, odpady a živými organismy. Řada z nich se proto nalézá a škodí také v prostředí, kde nebyly nikdy záměrně používány.

Jaké látky jsou v Úmluvě?

Počet látek zařazených do příloh Úmluvy se za deset let od podpisu Stockholmské téměř zdvojnásobil. Zařazené POPs jsou látky vyrobené člověkem používané jako **pesticidy**, **průmyslové chemikálie**, vznikají však i jako **vedlejší produkty** např. spalovacích procesů. Více podrobností o vlastnostech jednotlivých POPs látek v českém jazyce najdete v informační databázi GENASIS (www.genasis.cz) v části Popspedia.

Příloha Stockholmské úmluvy	příloha A látky určené k odstranění z použití a výroby	příloha B látky, jejichž použití je omezeno	Příloha C látky, na které se vztahují opatření proti jejich nezamýšlené výrobě
Datum zařazení do úmluvy: Od počátku (celkem 12)	aldrin, chlordan, dieldrin, endrin, heptachlor, hexachlorbenzen (HCB), mirex, toxaphen polychlorované bifenyly (PCB)	1,2-dichlor difenyltrichlorethan (DDT)	hexachlorbenzen (HCB), polychlorované bifenyly (PCB) a polychlorované dibenzo-p-dioxiny a dibenzofurany (PCDD/PCDF).
Datum zařazení do úmluvy: 2009 (celkem 21)	α -hexachlorcyklohexan, β -hexachlorcyklohexan, chlordakon, hexabrombifenyl, hexabromdifenylether a heptabromdifenylether, lindan, pentachlorbenzen, tetrabromdifenylether a pentabromdifenylether.	kyselinu perfluoroktansulfon ovou a její soli (tzv. sloučeniny na bázi PFOS)	pentachlorbenzen
Datum zařazení do úmluvy: 2011 (celkem 22)	endosulfan		

Vysvětlivky **pesticidy**, **průmyslové chemikálie**, **vedlejší produkty**

Cíle a nástroje úmluvy

Úmluva chce zlepšit ochranu zdraví a životního prostředí a **upravuje** v souladu s principem předběžné opatrnosti **výrobu (zamýšlenou i nezamýšlenou), použití, dovoz a vývoz perzistentních organických polutantů uvedených v přílohách**. Zároveň obsahuje podrobný **mechanismus a kritéria pro případ zařazování dalších látek** do příloh. Dále stanovuje opatření ke **snížení emisí POPs, prevenci vstupu nových látek** vyznačujících se vlastnostmi POPs do životního prostředí zaváděním BAT/BEP postupů a **nakládání s odpady** obsahující POPs environmentálně šetrným způsobem. Pro rozvojové země nabízí **technickou a finanční pomoc** při plnění závazků plynoucích z Úmluvy. Ukládá **pravidelně informovat o výrobě a použití POPs** stejně jako o **výskytu** ve sledovaných matricích **v životním prostředí** (ovzduší a mateřském mléce) a **zpracovat plán jejich kontroly na národní úrovni** (tzv. Národní implementační plán). Úmluva pravidelně **hodnotí i účinnost svých opatření**. V poslední době se intenzivně a úspěšně pracuje na posílení spolupráce s dalšími dvěma mezinárodními úmluvami zaměřenými na chemické látky a odpady - synergie.

POPs v České republice

Česká republika patří obecně ve Stockholmské úmluvě k velmi aktivním smluvním stranám a vybudovala si na mezinárodní úrovni velmi dobré jméno. Stěžejním dokumentem pro plnění závazků Úmluvy v ČR je **Národní implementační plán** (NIP, 2006). Důležitým orgánem je společné pracoviště MŽP a Masarykovy univerzity v Brně - **Národní centrum pro perzistentní organické polutanty**. Činnost centra koordinuje mezíresortní Rada při ministerstvu životního prostředí.

Úmluva pokrývá oblasti upravené řadou zákonů České republiky - o chemických látkách, o odpadech, o ovzduší, ochraně vod a mnoha dalších. Detailní požadavky jsou také uvedené v evropské legislativě, zejména v nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 850/2004 o perzistentních organických znečišťujících látkách.

Česká republika má historickou zkušenost s velkou výrobou POPs na svém území od začátku 50. let 20. století a následně i dopadem průmyslového rozvoje a plošného používání POPs na stav životního prostředí (viz národní inventury). Nicméně, část výroby POPs byla utlumena již v 70. letech či 80. letech a od roku 1990 po změnách na politické a legislativní úrovni došlo k dalšímu snižování uvolňování POPs do životního prostředí, zejména z průmyslových zdrojů. Na základě přísnější legislativy a možnosti odstranění látek byla řada původních vstupů znečišťujících látek do prostředí zastavena či zmírněna. U neprůmyslových zdrojů úniky POPs klesají, ale výrazně pomaleji. Po roce 1990 se zároveň vytvořila a i nadále probíhá řada nákladných a rozsáhlých opatření k odstranění starých zátěží a kontaminace prostředí. Nicméně stále na území ČR existují lokality, jež jsou vysoce kontaminovány POPs.

ČR má velmi dobrou tradici pokud jde o emisní inventury POPs a jejich stanovení v různých složkách prostředí včetně člověka. Rozhodla se využít svá dlouhodobá data o výskytu POPs v různých složkách životního prostředí a vytvořit informační databázi s názvem GENASIS, což je informační portál pro vizualizaci a interpretaci dat. V současné době obsahuje data, jež patří Národnímu centru pro perzistentní organické polutanty, v agregované podobě a umožňuje např. sledovat časové trendy ve výskytu POPs na území ČR.

Jak Česká republika pomáhá ostatním?

Česká republika hostí **Regionální centrum Stockholmské úmluvy** pro budování kapacit a přenos technologií pro střední a východní Evropu. Centrum sídlí v Brně při Národním centru pro POPs a **dlouhodobě poskytuje expertní pomoc** nejen v Evropě, ale i řadě afrických a asijských států. Poskytuje vzdělávání v oblasti POPs, konzultace a pomoc při tvorbě národních implementačních plánů, monitorovacích sítí zemí regionu a rovněž také expertní a laboratorní kapacity při stanovení úrovně znečištění životního prostředí v různých zemích. Centrum slouží také k přenosu technologií a know how v oblasti vědy, výzkumu, úrovně řízení ale rovněž i aplikací, které jsou přímo využitelné v ochraně životního prostředí. Více informací najdete přímo na stránkách Centra (www.recetox.muni.cz).

Mezi velmi oceňované aktivity České republiky pro ostatní země patří pravidelné **letní školy o POPs**. ČR vybudovala a dlouhodobě podporuje **monitorovací síť ve střední a východní Evropě (MONET CEE) a Africe (MONET Afrika)**, jež umožňují získat informace o výskytu POPs v ovzduší těchto zemí. V rámci **řady bilaterálních projektů zahraniční rozvojové spolupráce** experti z ČR pomáhali stanovit úroveň znečištění POPs či i zavést technologie na účinné odstranění POPs (např. v Srbsku, Moldavsku, FYROM, Vietnamu a dalších zemích).

Kde najít informace

<http://chm.pops.int/default.aspx> oficiální stránka Úmluvy (anglicky)

http://ec.europa.eu/environment/pops/index_en.htm stránky Evropské komise věnované POPs (anglicky)

<http://www.recetox.muni.cz/index.php?pg=narodni-pops-centrum--narodni-inventura> údaje o aktuálním množství POPs v ČR (česky)

<http://www.recetox.muni.cz/index.php?pg=narodni-pops-centrum--narodni-implementacni-plan> Národní implementační plán ČR (česky)

<http://www.szu.cz/tema/zivotni-prostredi/perzistentni-organicke-latky-pops-v-materskem-mléku> POPs v mateřském mléku (česky)

<http://www.genasis.cz/popspedia/> informace o látkách zařazených v úmluvě (česky)

Kontaktní místo Stockholmské úmluvy

Ministerstvo životního prostředí

Odbor environmentálních rizik a ekologických škod

Oddělení chemické bezpečnosti

Tel: +420 267 122 532 (sekretariát)

pops@mzp.cz